

9. Петровская Л. А. Коммуникативность в общении / Л. А. Петровская. – М. : Наука, 1989. – 216 с.

10. Щербо І. Нарада від наради різниться.../ І. Щербо // Директор школи. – 2005. – №12. – С. 21-22.

Анна Грузин. Психологическое сопровождение эффективной подготовки юного ученого на этапе защиты исследовательского проекта.

В статье освещены вопросы психологического сопровождения учащихся, занимающихся исследовательской деятельностью в Маловисковской гимназии Маловисковского районного совета Кировоградской области. В частности, проанализировано состояние работы психологической службы, методических объединений и предметных кафедр по подготовке учащихся к научно-поисковой деятельности. Внимание сосредоточено на специфике этапа подготовки к защите исследовательского проекта, определены основные трудности, которые возникают у учащихся при публичном выступлении. Автор приводит пример тренингового занятия по развитию коммуникативной компетентности и ораторских способностей у учащейся молодежи.

Ключевые слова: исследовательская деятельность, психологическое сопровождение, компетенция, тренинг.

Anna Gruzin. The psychological guidance of the young scientist's efficient training on the stage of the research project defense.

The article examines the psychological support of students engaged in research activities in the gymnasium of Mala Vyska, Kirovograd region. In particular, it analyses the state of psychological service, teaching unions and specialized departments dealing with preparing students for scientific and exploratory activities. The author focuses her attention on the stage of preparation the research project to defense and defines the students' difficulties related to the situation of public speaking. The author gives a sample of the training session on the development of students' communicative competence and speaking abilities.

Key words: research activity, psychological guidance, competence, training session.

УДК 37.015.31-053

Л. А. Яременко

ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ У СВІТЛІ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

У статті аналізується процес формування творчих здібностей та розглядаються вікові особливості їх формування.

Ключові слова: творчі здібності, вікові періоди.

Постановка проблеми. Процес реалізації здібностей передбачає вияв індивідом особистісно значущої активності, зумовленої, з одного боку, характером та цілями тієї чи ін. діяльності, а з другого – такими утвореннями його внутрішнього світу, як мотивація, схильності інтереси. Існує чимало людей, які, незважаючи на гарні здібності, не досягають задовільних результатів у навчанні через недостатній розвиток мотиваційної готовності до цього виду діяльності, відсутність належної витримки, старанності, наполегливості, уважності тощо.

Необхідними передумовами розвитку здібностей є природжені задатки, анатоמו-фізіологічну основу яких становлять будова й функції вищої нервової системи, зокрема такі властивості нервових процесів, як сила, врівноваженість і рухливість. С. Тищенко наголошує на тому, що слабкість нервової системи є підґрунтям високої сенсорної чутливості, що позитивно позначається на розвитку багатьох здібностей. Проте задатки – це не є «готові» здібності, а

лише потенції їх розвитку. Визначальними чинниками формування здібностей виступають умови життя людини та особливості набування нею соціального досвіду у взаємовідносинах з навколишнім середовищем.

Структурним компонентом творчих здібностей є такі індивідуальні відмінності мислення, як гнучкість (здатність варіювати способи рішення), критичність (здатність відмовитися від непродуктивних стратегій), спроможність легко знаходити нетрадиційні способи розв'язання задач і т. ін.

А відтак, **метою статті** є аналіз підходів до розгляду процесу розвитку творчих здібностей через призму вікової періодизації.

Виклад основного матеріалу. Проблема розвитку творчих здібностей у різних контекстах досліджувалася вітчизняними і зарубіжними вченими. Серед останніх наукових теорій і концепцій найбільшого поширення набули дві, сутність яких зводиться, у першому випадку, до заперечення можливості розвитку творчих здібностей, а у другому, – до розгляду процесу їх розвитку під час когнітивної діяльності.

Виключаючи можливість розвитку творчих здібностей у молодших школярів і підлітків, прихильники першого підходу (В. Дружинін та ін.), пов'язують цей процес із процесом соціалізації особистості та виділяють дві фази розвитку креативності. Перша фаза (від 3 до 5 років) передбачає розвиток «первинної» креативності як загальної творчої здатності, неспеціалізованої по відношенню до певної сфери людської життєдіяльності. Сензитивний період цього етапу настає в 3-5 років. У цей час наслідування значущому дорослому є основним механізмом формування креативності. Після завершення сензитивного періоду фіксується спад творчої активності. Спад зумовлюється зростанням критичності і розсудливості в свідомості дитини. Дитина втрачає здатність бачити можливість відхилення від стереотипної, прийнятої соціальним середовищем поведінки.

Підлітковий і юнацький вік (від 13 до 20 років) відповідає другій фазі включає. У цей період на основі «загальної» креативності формується «спеціалізована» креативність, пов'язана з певною сферою людської діяльності. На даному етапі особливу роль відіграє професійний зразок, підтримка сім'ї й однолітків. У цьому віці молоді люди шукають і визначають для себе зразок, який вони прагнуть наслідувати, аж до ототожнення. Необхідно зазначити, що В. Дружинін по завершенні другої фази виокремлює ще одну стадію розвитку творчих здібностей, під час якої формується негативне ставлення до колишнього ідеалу і власної наслідувальної продукції [3].

Д. Богоявленська, М. Фідельман, В. Юркевич, будучи прихильниками другого підходу, розглядають процес розвитку творчих здібностей через когнітивну діяльність. Важливі ідеї для розуміння даної теорії викладені у працях В. Юркевич. Дослідниця обґрунтовує думку про подвійну природу креативності. Зокрема, вона виділяє наївну креативність дошкільника (від 3 до 6 років) і культурну креативність, котра формується у початковій школі. Наївна креативність зумовлена браком досвіду дитини, наївною безстрашністю її думки. Культурна креативність формується у процесі накопичення знань, зразків поведінки.

У дослідженнях М. Фідельман фіксуються аналогічні погляди. Зокрема, вчена зазначає, що у високоінтелектуальних дітей спад наївної креативності розпочинається вже в 7-8 років, а зростання культурної відбувається до 9-10

років. У дітей із середнім рівнем інтелекту спад наївної креативності дещо запізнюється і припадає на 9-10 років. Автор акцентує увагу, що велике значення для розвитку культурної креативності мають спеціальні заняття з розвитку творчих здібностей, під час яких «підкреслюється цінність творчої діяльності, проводиться інтенсивний тренінг креативності» [5].

Для підліткового віку характерним є зміна місця дитини в суспільстві, зміна її позиції при вступі в нові відносини зі світом дорослих, світом їх цінностей, визначає новий зміст її свідомості. У підлітків є кілька можливостей для відчуття власної індивідуальності, креативності. Одна з них – розвиток своєї особистості за зразком та подобою особистості дорослої людини, оскільки саме дорослий в очах дитини володіє самостійністю, лідерськими здібностями і соціальною креативністю. Тому перше, чого прагне підліток, це довести собі та оточуючим, що він вже не дитина. Для того, щоб відважитися на самостійні вчинки, підліток мимоволі переконується, що він має на це право, оскільки вже дорослий.

Старший підлітковий вік, на нашу думку, створює певні передумови для успішного розвитку соціальної креативності. Як свідчать дослідження, у всіх підлітків творчий потенціал різний. Підлітки з високими лідерськими здібностями володіють високим творчим потенціалом. Спільною його характеристикою є яскраво виражена пізнавальна потреба, ініціативність, наполегливість, несхильність до шаблонів. У підлітка з високими лідерськими здібностями процес розвитку особистості відбувається інтенсивніше, а особистісно-індивідуальні особливості виражені яскравіше і проявляються раніше.

Наукові напрацювання Д. Богоявленської дають підставу стверджувати, що креативність залежить від психологічного стану та вікових особливостей дитини, оскільки спад дитячої креативності пов'язаний із зростанням рівня сформованості теоретичного мислення, що, у свою чергу, спричинює зростання зрілої креативності.

Головною у ході творчого процесу є операція порівняння, встановлення значеннєвого зв'язку між елементами, а цей зв'язок може бути встановлений на основі 1) репродукції, 2) значеннєвого синтезу, 3) випадкового з'єднання без семантичних зв'язків.

В основі визначення ознак творчості лежить розуміння внутрішньої активності як акту створення «ідеалу», образу світу. При цьому зовнішня активність є лише експлікацією продуктів внутрішнього акту. Як свідчить практика, для того, щоб творити, спочатку потрібно засвоїти зразок активності творчої людини, потім шляхом наслідування вийти на новий рівень оволодіння культурою і вже далі самостійно розвиватись. Обов'язковою умовою творчості є наявність власних пізнавальних зусиль.

З огляду на те, що головна особливість творчості пов'язана зі специфікою протікання процесу в цілісній системі психіки, яка породжується активністю суб'єкта, до характерних ознак творчого акту більшість дослідників творчості і самі творці відносять неусвідомленість, спонтанність, неконтрольованість волею і розумом, а також зміну станів свідомості.

Аналізуючи неусвідомленість, М. Арнаудов [1] наголошує на головній ролі несвідомого, домінуванні його над свідомим в творчому акті.

Вчений підкреслює, що в момент творчості психіки людина абсолютно не здатна керувати потоком образів, довільно відтворювати образи і переживання. Художник

не може відтворити прогалини творчої фантазії. Образи зароджуються і зникають спонтанно, борються з первинним задумом художника (раціонально створеним планом твору), більш яскраві і динамічні образи витісняють зі свідомості менш яскраві. Тобто свідомість стає пасивним екраном, на якому людське несвідоме відображає себе. Свідомість (свідомий суб'єкт) пасивна, вона лише сприймає творчий продукт. Несвідоме (несвідомий творчий суб'єкт) активно породжує творчий продукт і представляє його свідомості.

У контексті відокремлення продуктивних проявів творчості від девіантної поведінки варто наголосити на наступному: існує думка, що критерієм є наявність осмисленості, що може бути сприйнята навколишніми. Значеннєвий критерій дає змогу розмежувати продуктивні творчі і непродуктивні (девіантні) прояви людської активності. Тим самим значеннєвий критерій дозволяє розділити поведінкові прояви на такі, що відтворюють стереотипні, оригінальні (творчі) і неосмислені (девіантні).

Аналізуючи чинники впливу на вияв особистістю творчих здібностей, варто вказати на те, що численні історичні приклади: сімейства математиків Бернуллі, композиторів Бахів, російських письменників і мислителів (сім'я Соловйових та інші), на перший погляд, переконливо свідчать про переважний вплив спадковості на формування творчої особистості.

Натомість критики генетичного підходу заперечують прямолінійну інтерпретацію цих прикладів. Можливі ще два альтернативних пояснення: на розвиток творчих здібностей дітей і онуків впливають, по-перше, творче середовище, утворюване старшими членами сім'ї, їхній приклад; по-друге, наявність однакових здібностей у дітей і батьків підкріплюється творчим середовищем, що укладається стихійно, адекватно генотипу.

Психологічні дослідження зарубіжних (Ніколас) [4] та російських (Е. Григоренко і Б. Кочубей) вчених не підтверджують гіпотезу про спадковість індивідуальних розходжень у креативності (точніше – рівня розвитку дивергентного мислення).

Враховуючи той факт, що психологічні дослідження дотепер не виявили спадковості індивідуальних розходжень у креативності, звернемо увагу на чинники зовнішнього середовища, які можуть впливати як позитивно, так і негативно на розвиток творчих здібностей.

Дотепер дослідники відводили вирішальну роль спеціальному мікросередовищу, у якому розвивається дитина, і особливо впливу сімейних відносин. У процесі аналізу сімейних відносин визначають такі параметри: 1) гармонійність – негармонійність відносин між батьками, а також між батьками і дітьми; 2) творча – нетворча особистість батьків як зразок імітації і суб'єкт ідентифікації; 3) спільність інтелектуальних інтересів членів сім'ї або їх відсутність; 4) очікування батьків стосовно дитини: очікування досягнень або незалежності.

Частина науковців відстоює ідею про те, що, якщо в сім'ї культивується регламентація поведінки, подаються однакові вимоги до всіх дітей, існують гармонічні взаємовідносини між членами сім'ї, то це призводить до низького рівня креативності дітей. На противагу вищевикладеній думці, окремі вчені вказують на необхідність гармонійних відносин для розвитку креативності, але ці висновки в меншій мірі емпірично обґрунтовані. Вищевикладене дає підстави зробити висновок про те, що більший спектр припустимих поведінкових проявів (у тому числі – емоційних), менша однозначність вимог

не сприяє ранньому утворенню чітких соціальних стереотипів і зумовлює розвиток креативності.

За Стернбергом, творчі прояви детермінуються шістьма основними чинниками: 1) інтелектом як здібністю; 2) знаннями; 3) стилем мислення; 4) індивідуальними рисами; 5) мотивацією; 6) зовнішнім середовищем.

Інтелектуальна здібність є основною. Для творчості особливо важливі такі складові інтелекту: 1) синтетична здібність – нове бачення проблеми, подолання меж повсякденної свідомості; 2) аналітична здібність – виявлення ідей, гідних подальшої розробки; 3) практичні здібності – уміння переконувати інших у цінності ідеї («продаж»). При цьому Стернберг наголошує на тому, що всі складові мають перебувати у гармонійному зв'язку, не можна допускати домінування одного з чинників. Так, якщо в індивіда занадто розвинута аналітична здібність на шкоду двом іншим, то він є блискучим критиком, але не творцем. Синтетична спроможність, не підкріплена аналітичною практикою, породжує масу нових ідей, але не обґрунтованих дослідженнями і марних. Практична здібність без двох інших може призвести до продажу «недоброякісних», але яскраво поданих публіці ідей.

Вплив знань може бути як позитивним, так і негативним. Так, знання, що занадто вкорінилися, можуть обмежувати кругозір дослідника, позбавляти його можливості по-новому глянути на проблему.

Для творчості необхідна незалежність мислення від стереотипів і зовнішнього впливу. Творча людина самостійно ставить проблеми й автономно їх вирішує.

Креативність передбачає, із погляду Стернберга, спроможність йти на розумний ризик, готовність переборювати перешкоди, внутрішню мотивацію, толерантність до непевності, готовність протистояти думці навколишніх.

Отже, креативність не має обмежень для своїх проявів, вона притаманна будь-якій людині, незалежно від її характеру, поведінки, умов проживання. Людина може виявляти свою творчу сутність і через проблематизацію різних ситуацій у її житті.

Беззаперечним являється той факт, що через креативність відбувається реалізація власної індивідуальності. Людина проявляє свою індивідуальність в процесі міжособистісного спілкування (прямого чи опосередкованого), тому креативність певною мірою є репрезентацією своєї індивідуальності іншому.

Висновок. Таким чином, можна стверджувати, що креативність виступає могутнім фактором розвитку особистості та визначає його готовність змінюватися, відмовлятися від стереотипів. Однак провідним чинником, що спонукає нас бути креативними, є мінливість сучасного світу.

Список використаної літератури

1. Арнаутов М. Психологія літературної творчості / М. Арнаутов. – М. : Прогрес, 1970. – 221 с.
2. Богоявленская Д. Б. Психологические основы интеллектуальной активности. – дис... докт. психол. наук. 00.03.51. / Д. Б. Богоявленская. – М., 1988. – 396 с.
3. Дружинин В. Н. Психология и психодиагностика общих способностей / В. Н. Дружинин. – М. : Наука, 1994. – С. 27.
4. Nichols R. C. Twin studies of ability personality and interests // Homo. – 1978. – V. 29.
5. Фидельман М. И. Взаимосвязь интеллектуальных и творческих способностей у подростков / М. И. Фидельман // Прикладная психология. – М., 2001. – № 5. – С. 60–65.

6. Юркевич В. С. О наивной и культурной креативности / В. С. Юркевич // Основные концепции творчества и одаренности. – М. : Молодая гвардия, 1997. – 117 с.

Лилия Яременко. Творческие способности в свете личностного развития.

В статье анализируется процесс формирования творческих способностей и рассматриваются возрастные особенности их формирования.

Ключевые слова: творческие способности, возрастные периоды.

Liliya Yaremenko. Creativity skills in the context of personal development.

The article analyzes the process of creativity skills development and considers age peculiarities of their formation.

Key words: creativity skills, age periods.

РОЗДІЛ VIII. ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ПИТАНЬ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД

Beata Trębicka-Postrzygacz, Alicja Antas-Jaszczuk

JÓZEF SIKORSKI - FOUNDER OF THE POLISH CULTURE OF EDUCATIONAL. THE PIONEER OF TEACHING DEAF CHILDREN IN THE ROYAL CARE INSTITUTION FOR THE DEAF IN POZNAŃ

Józef Sikorski was the first teacher at the Royal Care Institution for Deaf Children in Poznań which was established in 1832. It was the third of its kind institution over the Polish region for deaf children. It was opened within the Teacher Training College in Poznań where Sikorski was one of the staff teaching Music. Even though J. Sikorski did not publish any theoretical thesis it was him to direct correct ways while working with the deaf children in Poznań Care Institution. Thus he is regarded as the founder of surdopedagogical system in Poznań. He was born on 1st November 1805 in Sarnów a little town neighbouring Rawicz. Before he decided to take over the position of the teacher of deaf children he had been trained for 2 years in Berlin. After his return he had been working for four years as a teacher assistant before he was nominated for a certified teacher. He was the author of school curricula of high pedagogical value. His authorship didactic programmes and the methods of teaching Polish language set a pattern for his followers and the basis for their work until the period of World War II. Pedagogical value of the curricula can be proved by the fact that they were incorporated in relevant institutions in Kościan, Lubliniec and Wejherowo. J. Sikorski together with another colleague from his school – Jan Toparkus throughout the period of 14 years succeeded in training a group of 300 college students towards the work with deaf children. Voluntary actions were also labelled to J. Sikorski, including his work for the Society of School Help, he was the co-founder of the Polish Pedagogical Society in Poznań, he was the member of the editorial board of “the Polish School”. Józef Sikorski died of pneumonia on 13th May 1855.

Key words: Józef Sikorski, teacher, deaf children, teaching.

Special needs education for the deaf in the Grand Duchy of Poznań initiated in the times of Poland annexation. Its preparatory period falls over the times of 1825 – 1832. The situation, which was both politically and economically unfavourable in those times, meant that it had taken a few years before the school for the deaf was